

Jordgubbslandet

En filmhandledning från Svenska Filminstitutet

Bild: FilmCentrum

Rek för åk 9 - gymnasiet

Vackra omgivningar, usla villkor och ömtålig kärlek. På ett jordgubbsfält i Blekinge möts tonåringarna Wojtek och Anneli. Han gästarbetar och hon är dottern till hans arbetsgivare. Deras förälskelse växer sig starkare men ifrågasätts av omgivningen. Nadim Carlsens poetiska bilder på ljusa nätter, böljande fält, dimmiga gryningar gör naturen till en framträdande biroll i Wiktor Erikssons [Jordgubbslandet](#) som skildrar klasskrocker och fördomar mot fonden av svensk midsommar och en vilsen vuxenvärld.

Om filmhandledningen

Film är ett svåröverträffat pedagogiskt verktyg och våra handledningar är utformade för att vägleda dig som lärare. Åldersrekommendationen, som här sträcker sig från nian till gymnasiet, är just en rekommendation. Du som lärare känner dina elever bäst och kan anpassa frågeställningar och teman som kan vara användbara för just dem.

Filmen och läroplanen

Filmen *Jordgubbslandet* kan kopplas till skolans värdegrunder, som människors lika värde och solidaritet. Lärare och elever får möjlighet att diskutera människors olika uppväxtmiljöer och villkor, hur de bemöter varandra, och hur identiteter skapas och formas beroende på social kontext. Genom att arbeta med en film som *Jordgubbslandet* kan elevernas förståelse för filmmediets uttryck utvecklas. Arbetet bidrar dessutom till att öva muntlig språkutveckling genom samtal i olika former; parvis, i smågrupper, lärare/elev, samt i helklass. Filmens tematik kan också främja förståelsen för andra människor och vår förmåga till inlevelse, vilket också ingår i läroplanens värdegrundsförklaring.

Före och efter

Innan filmen: Ta reda på vad eleverna vet om gästarbetare. Läs Expressen-artikeln om ukrainska bärplockare som ni hittar i tipslistan längst bak i handledningen. Låt sedan eleverna berätta om sina sommarjobb. Var och varför jobbade de – var det för pengarna, för erfarenheten, eller både och? Uppmärksamma även eleverna om filmens bildspråk genom att skriva ut några stillbilder från filmen. Be dem att fundera på hur/om exempelvis en svajande handkamera påverkar upplevelsen.

Efter filmen: Ställ några frågor direkt när filmen är slut för att fånga elevernas känsloläge och spontana reaktioner, t ex:

- I sista scenen omfamnar Anneli Wojtek. Ingen säger något. Vem av dem bryter tystnaden, tror du? Vad tror du att han eller hon säger då?
- Vilka tre scener minns du bäst och varför?
- ”Den engelska titeln är *Strawberry Days*. Vilken titel föredrar du – *Jordgubbslandet* eller *Jordgubbsdagar*? Vad tänker du när du hör *Jordgubbsdagar*? Och skulle du döpa om den, vad skulle den heta?

- Hur slutar filmen, är den optimistisk eller pessimistisk?

Handling

Genom bilfönstret upplever Wojtek svensk midsommarskymning för första gången. Vid ratten försöker pappan navigera fram till husvagnen där de ska bo. Mamman frågar försiktigt om man kan duscha där.

Det är tidig morgon på jordgubbsfältet. Bredvid varandra, på knä, jobbar de polska gästarbetarna på, lydiga och upproriska på samma gång. Med en back fylld med jordgubbar, går Wojtek fram till Anneli som kontrollerar den. De är tysta, han betraktar men hon verkar inte ta någon notis. Nästa gång de möts säger han ”hej”, ett av de två svenska ord han kan. Hon tittar till, men blir ivägdragen av sin pappa som säger att Wojtek är en sådan som ”inte är att lita på”.

En natt möts de två ungdomarna av en slump och gör sällskap hem genom sommarnatten. De går vilse men hittar till sist fram till ett övergivet hus, och där kysser de varandra för första gången. Förälskelser växer, bandet blir starkare. De lär varandra ord på sina språk, rör försiktigt varandras händer, diskret, så ingen ser, messar varandra och möts i det övergivna huset.

För att tjäna lite extrapengar, låter Wojtek sig övertalas av några andra polacker av gästarbetarna att stjäla prylar. De fastnar på övervakningskamera och när Jimmy, som uppvaktar Anneli, känner igen Wojtek, ser han sin chans att få honom ur vägen. Då deras relation uppdragas, blir Wojteks familj blåsta på sin senaste månadslön och förflyttade till gurfarmen, en syssla med ännu sämre villkor än jordgubbsplockning. När mamman tappar av av utmattning, vägrar arbetsgivaren att ringa läkaren. Hon piggnar till, arbetsgivaren pustar ut och beordrar förmanen att ”ordna upp” situationen.

Partyhattar och bubbel i glas. Det är kräftskiva och Anneli och hennes föräldrar är på plats. Några meter därifrån är Wojtek och de andra arbetarna inlåsta i sin sovsal för att inte störa stämningen. De lyckas slå upp dörren och ger sig i samlad trupp för att konfrontera förmanen som, på arbetsgivarens uppmaning, låst in dem. Tumult uppstår på gårdsplanen, med gästerna kvar i huset som publik. Sammanbiten tar Wojtek en sten och krossar en fönsterruta. Hans och Annelis blickar möts, och hon backar bort från fönstret. Hon tar sig förbi sin mamma, och går ut till Wojtek som står vid grinden. Hon omfamnar honom, lägger sitt ansikte mot hans hals, och han sluter ögonen.

Bild: FilmCentrum

Bild: FilmCentrum

Klass och fördomar

Wojtek är inte svensk nog medan Wojteks mamma avfärdar Anneli som en lantis. Gästarbetarna ser sina arbetsgivare som bonnläppar, polackerna hånar litauerne, Annelis vänner hånskrattar åt Wojtek och på en handskriven skylt står det ”I Sverige betalar man för saker, turkjavlar”. Samtidigt behandlar den polska förmannen sina landsmän som boskap för att inte riskera sitt jobb.

- I filmens värld är polacker glada i sprit, bråkar högljutt men älskar lika starkt, medan svenskarna gillar kräftor, är avstängda och verkar varken bråka eller älska. Fundera på hur *Jordgubbslandet* skildrar svenskar och polacker. Tycker du att bilden stämmer?
- Tycker du Wojtek och Anneli är lika? Och vad har deras mammor och pappor för likheter och skillnader?
- Om ett barn frågade dig vad fördom betyder, vad skulle du svara? Vad är skillnaden mellan fördomar och förutfattade meningar?
- Är fördomar okej om de är tillräckligt ”snälla”? Var går gränsen mellan stereotyp och rasism?
- Varför finns fördomar, tror ni?

Jordgubbslandet skildrar ett klassamhälle där alla har åsikter och fördomar om alla. Även om vi i Norden räknas till de mest jämlika samhällena i världen, lever vi i ett tydligt klassamhälle som grovt skissat består av tre grupper: överklass, medelklass och arbetarklass. Filmen inspirerar till att diskutera hur stora de här grupperna är, vad som definierar dem och var gränserna mellan dem går idag.

- Fundera på vad klass betyder. Är klass något man är, eller något man lever? Eller en kombination av bakgrund och livsstil?
- I vilken klass ingår du? Varför?

Inom sociologin talar man om subjektiv och objektiv klass. Subjektiv klass bestäms av en persons upplevda klasstillhörighet medan objektiv klass bestäms av utbildning, inkomst och bakgrund. Enligt denna uppdelning kan en person objektivt sett tillhöra till exempel övre medelklass, men subjektivt anse sig tillhöra arbetarklass.

- Wojteks mamma är född i överklassen och inte beredd på det slit det

innebär att vara gästarbetare. Det är uppenbart att pappan, en gammal gruvarbetare, känner skuld och skam för att han inte ordnat ett bättre liv för sin familj. Mamman känns kluven: å ena sidan tröstar hon honom och säger att de inte ska ge upp, å andra sidan vill hon att de åker hem och bor hos hennes mamma. Vilken klass tycker du mamman tillhör? Och vad tror du hon själv tycker? Och Wojtek, vilken klass tillhör han?

- Diskutera vad som händer med Wojteks och Annelis klasstillhörighet om de skulle gifta sig.

Vuxenvärlden – vilsna kravställare

Wojtek känner pressen. Agera både god son och axla en vuxenroll som stöttepelare åt sina föräldrar som vill att han ska studera och göra något av sitt liv – för att inte behöva arbeta på ett svensk jordgubbsfält. Förutom dessa förväntningar, ser han sina föräldrar slita och våndas: mamman svimmar av utmattning och pappan säger att han behöver stöd för att klara detta.

”Barnet är människan när hon är som starkast. Barnet anpassar sig – och det härdar ut.” Ungefär så lyder slutrepliken i den lika klassiska filmen *Trasdockan* (1947) som illustrerar hur bra unga människor är på att gilla läget. Wojtek varken gnäller över att tvingas jobba på sommarlovet eller ger föräldrarna dåligt samvete. Han tar ansvar: plockar jordgubbar vid sidan av sina föräldrar och stöttar pappan, både fysiskt och emotionellt.

- Minns du några scener där det var tydligt hur Wojtek får agera vuxen? Fundera över i vilka stunder han behandlas som ett barn. Vad händer med barn som inte får det vi menar är ”en riktig” barndom?
- ”Han är en bra pojke.” Alla vid bordet instämmer. Wojteks föräldrar tror gott om honom och menar att han aldrig skulle göra något tarvligt som att stjäla. Vilket han precis gjort. Vad tror du han känner?
- Föräldrarna önskar Wojtek ett liv som de själva inte lever. Med andra ord lever de inte det livet de vill leva. Hur tror du att det påverkar Wojtek?
- Finns det någon gräns hur svaga de ens föräldrar får visa sig? Hur ”vuxet” får man behandla sitt barn?
- Vilka nackdelar finns det att se sina föräldrar kämpa på så nära håll?

Bild: FilmCentrum

Vilka fördelar?

- Även Anneli hjälper sin pappa på jordgubbslandet. Gör hon det på samma villkor som Wojtek? Har hon liknande förväntningar på sig?
- Fundera på om det finns någon skillnad mellan förväntningar och krav. Wojteks mamma säger att han är så intelligent, och föräldrarna har all tilltro till hans läshuvud. De vill honom väl, och vill att han ska leva ett bra liv – vilket de inte gör. Har de rätt att förvänta sig eller kräva det av honom? Och kan det vara svårt att själv veta för vems skull man gör saker – för sig själv eller för att göra sina föräldrar lugna?

I *Jordgubbslandet* är vuxenvärlden uppgiven och vilsen. Wojteks pappa skäms för att han inte kan ta hand om sin familj medan Annelis mamma, med blicken i fjärran, säger att ”när man var yngre så verkade livet större och större, och ju äldre man blir så blir det mindre och mindre”. Vilsna vuxna förekommer även i Roy Anderssons *En kärlekshistoria* från 1970. I slutscenen irrar de vuxna omkring i dimman, förvirrade och totalt oförmögna att kommunicera sinsemellan.

- ”När man var yngre så verkade livet större och större, och ju äldre man blir så blir det mindre och mindre. ”Vad tror du Annelis mamma menar med det? Drömmer hon om ett annat liv? Skulle hon och Wojteks mamma kunna bli vänner?
- Fundera på hur Annelis föräldrar fungerar. Hur tror ni att de var som unga? Vad tror du de drömde om? Drömmer de fortfarande? Varför slutar man drömma? Kan det vara för att man är nöjd med hur man har det, eller för att det är för svårt att byta bana?
- Att vara sann mot sig själv är att följa sina drömmar och ideal. Finns det någon i filmen som gör det? Vem då? Ge exempel på en scen där det är tydligt.
- Även om de sliter så är det tydligt att Wojteks föräldrar älskar varandra. De är intima, tröstar varandra och skrattar ihop. Finns det något replik eller bild som du minns extra tydligt?
- Hur skildrar filmen de två föräldraparen? Tycker du att de är bra föräldrar? Vad har de för likheter? Vad har de för olikheter? Fundera på vad de skulle kunna prata om om de väl satte sig ner och umgicks.
- Wojtek är lugn och allvarlig. Hans vänner super och stjal för att tjäna

lite extra. Anneli dricker sig full på folköl tillsammans med sina vänner som inte verkar ha större ambitioner än att hängla och suppa. Båda känns som udda fåglar i sina respektive kretsar. Vad tror ni de tänker? Kan du känna igen känslan att vara med i en grupp men ändå stå lite utanför? Är det en bra eller en dålig känsla? Kan det vara som att man känner tillhörighet men ändå är sin egen, eller bara att man inte hittar sin plats?

Verklighet på film

Jordgubbslandet belyser orättvisor och arbetslivets villkor. När polisbilarna närmar sig, tror betraktaren att det är Wojtek de är ute efter. Men det är facket som gör en kontroll, och betonar att de är där för att hjälpa till och stötta. Men det enda en av gästarbetarna säger är ”det är en idyll”.

- Fundera på vad han menar med det? Hur tror du att livet i Polen ser ut, för att ett sommarjobb med usla villkor ska framstå som ”en idyll”?
- Svensk arbetsmarknad har omfattande lagar som reglerar arbetsförhållanden på arbetsplatsen. Men filmen antyder att gästarbetarna inte ser sig bli hjälpta av facket. Vad har ni för erfarenhet av facket? Vad är ett fackförbunds grundidé? Vad vet ni om era rättigheter som anställda och vad de olika fackförbunden kan hjälpa till med?
- Fundera på artikeln om de ukrainska bärplockarna i Sverige. Diskutera ”Sweet Sverige”. Är de verklighetens Jordgubbslandet-karaktärer? Vad ser du för likheter och skillnader?

Wojtek betraktar Anneli när de möts första gången. Några hårstrån virvlar i vinden. Kameran vajar lite, ligger nära hennes hjässa. De täta bilderna skapar intimitet och förmedlar hur känsligt Wojtek betraktar henne.

- Om möjligt, se om scenen när det unga paret möts första gången. Fundera på kamerans förmåga att vara ett betraktande öga och zooma in på kroppsliga detaljer. Vad hade förändrats om de filmats på längre avstånd, i profil?
- Fotografen Nadim Carlsens bilder på sommar, fladdrande hår, böljande fält och skir kvällsdimma är fyllda av ro. Samtidigt skildrar berättelsen stress, ilska och orättvisor. Fundera på hur du upplever filmens växelverkan mellan de poetiska bilderna och den realistiska innehållet. Vad känner du? Lugn? Hets? Hur hade känslan förändrats

EN FILMHANDLEDNING UTGIVEN AV FILMINSTITUTET

om filmerna berättats med kortare klipp och snabbare tempo.

- Blekinges natur är en av huvudrollerna och Nadim Carlsen fångar dagar, nätter, skymningar och gryningar. Hur har fotografen arbetat med ljus och stämningar? Vilka miljöer känns harmoniska? Vad känns hotfullt?

Den handhållna kameran används ofta i dagens spelfilmer för att skapa en dokumentär känsla och ökad närvaro, något den svenska dokumentärfilmen. Filmare som Lukas Modysson använder sig, bland annat i ungdomsklassikern *Fucking Åmål* (1998). Men redan 1959 slog Jean-Luc Godard genom med *Till sista andetaget*. Med handkamera rör han sig på Paris gator och kaféer. Godard ville fånga det autentiska som pågick i verkliga miljöer, vilket var möjligt med en handkamera som tillät att man förflyttade sig och kunde improvisera. Den skakiga kameran ger ett realistiskt intryck, att det som sker är ”på riktigt”. Det är dock viktigt att komma ihåg att ingen film är objektiv. Bakom varje film, oavsett genre, finns en regissör, klippare och fotograf som väljer – och väljer bort – scener och innehåll.

- Om du skulle göra en scen ur filmen mindre ”dokumentär”, hur skulle du göra?
- Fundera på vad som gör att filmen känns realistisk – utöver den svajiga och rörliga handkameran. Är dialogen trovärdig? Reagerar karaktärerna på ett rimligt sätt?
- Minns du någon scen som skiljde sig från andra? På vilket sätt?

Jordgubbslandet skildrar inte bara en förälskelse i vackra omgivningar, utan även gästarbetares slitiga dagar och usla villkor. Inför inspelningen gjorde regissören Wiktor Ericsson research och intervjuade gästarbetare från olika länder. Dessutom har han egen erfarenhet av att arbeta som jordgubbsplockare från sin ungdom. Något som också avspeglas i hur han skildrar hur Wojteks mamma ser ner på sina sargade händer eller när någon av de andra gästarbetarna ondgör sig över ryggvärk.

- Vad tänker du när du ser de detaljerna? Vad gjorde dem för dig?
- Kan du ge fler exempel på liknande detaljer eller repliker som gjorde karaktärerna mer verkliga? Var det något du saknade?

Många regissörer väljer att arbeta med amatörskådespelare. Wiktor Ericsson använder sig av riktiga gästarbetare, Roy Andersson föredrar anonyma ansikten och den franska filmskaparen Robert Bresson arbetade uteslutande med amatörskådespelare som instrueras att spela uttrycksöst och återhållsamt för att ge betraktaren utrymme att själv fylla i med egna känslor.

- Fundera på hur en amatörskådespelare påverkar din filmupplevelse. Finns det något mer ”äkta” i en person som aldrig stått framför en kamera? Hur hade du uppfattat filmerna om Wojtek och Anneli var kända skådespelare?
- I sin filmhandledning om *The Selfish Giant* reflekterar Louise Lagerström över att fiktion ibland överträffar dokumentären i uppfattningen om vad som är verkligt: ”Kanske när man inte sanningen eller någon slags autentisk känsla bäst genom det rent dokumentära, utan det är först när berättelser och personer processas genom fiktionen som man når något som känns som verklighet?” Vad tror du om det? Har film ett slags filter som vi behöver för att ta till oss innehållet? Och varför behöver vi det filtret?

- ”Min film ska inte påminna om livet, utan utgöras av riktiga ögonblick ur livet” menar filmregissören Abdellatif Kechiche. Fundera på vad som är sanning på film. Är en film mer ”verklig” om den ”baseras på en sann historia”? Eller skapar filmer sanningar? Hur påverkas du av att veta att *Jordgubbslandet* är inspirerad av ”verkligheten”?

Jordgubbslandet sällar sig till en realistisk filmtradition med anor från den 40-talets italienska neorealism och 60-talets franska nya vågen. Här skildras arbetarklassen, det ”verkliga” livet, ofta med en skakig kamera som ger en dokumentär känsla. I slutet på 50-talet uppstod den brittiska rörelsen ”Free Cinema”, även kallad, ”diskbänksrealism” – en radikal motsats till må bra-film. Den skildrar ofta livet som det ”är”: personer, ofta från arbetarklassen, utan socialt skyddsnet och där barn och föräldrar är lika oskyddade.

Tips på fördjupning

Se

Blå är den varmaste färgen (La vie d'Adèle – chapitre 1 & 2, Abdellatif Kechiche, 2013)

Filmen skildrar klasskrocken mellan gymnasieeleven Adèle och konststudenten Emma. Adèles familj står för konventioner medan Emma står för bildning, arbetarklass möter intellektuell övre medelklass. Adèle äter spaghetti bolognese med sina föräldrar, tittar på tv vid matbordet och drömmer om att bli lärare. Emma är en konststudent vars föräldrar bjuder på dyrt vitt vin och skaldjur, och verkar förvånade över att Adèle ”nöjt” sig med att plugga till lågstadielärare. Och när Emma ser att Adèles pappa rynkar på ögonbrynen när hon berättar att hon pluggar konst, så omformulerar hon sig och säger ”grafisk formgivare”. Då ser han lättad ut. Grafisk formgivare är ett yrke, något man livnär sig på.

Bathinas skilda världar på SVT play

I realityserien *Bathinas skilda världar* reser Bathina Philipsson runt i Sverige och besöker personer från olika samhällsskikt för att ta reda på om fördomarna om klasser stämmer. Bathina kom till Sverige som flykting från Palestina tillsammans med sin familj när hon var liten och växte upp i Uppsala med åtta syskon. Hon gifte sig med miljonären och kungavännen Aje Philipsson, och anses idag tillhöra överklassen.

Lilja 4-ever (Lukas Modysson, 2002)

En socialrealistisk skildring där huvudrollen, en prostituerad tonåring, slutar vilja leva och slutligen tar sitt liv genom att slänga sig från en bro ner på en motorväg.

Jag, Daniel Blake (Ken Loach, 2016)

Här synar Loach samhällets nedmontering av sociala skyddsnet. Efter en hjärtattack har Daniels läkare förklarat honom för svag för att arbeta, men försäkringskassans utredare bedömer honom för frisk för att få sjukpenning. Fångad i denna paradox kämpar han på: telefonkön är timslång och beskedet intetsägande, han har varken dator eller datorvana och personalen på arbetsförmedlingen är förbjuden att hjälpa till.

Andra socialrealistiska verk som skildrar en visar en hård och ofta orättvis ”verklig” verklighet:

Barnet (L'enfant, Jean-Pierre och Luc Dardenne, 2011)

Cykeltjuven (Ladri di biciclette, Vittorio De Sica, 1948)

The Selfish Giant (Clio Barnard, 2013)

Äta sova dö (Gabriella Pilcher, 2012)

Play (Ruben Östlund, 2011)

Läs

Lyckliga i alla sina dagar: om pengars och människors värde (Nina Björk, Wahlström & Widstrand, 2012)

Yarden (Kristian Lundberg, Bladh by Bladh, 2009)

Läs om hur gästarbetare i Sverige lever:

www.expressen.se/nyheter/barplockare-trangs-i-huset--myndigheterna-kommer-inte-at-agarna

Produktionsuppgifter

Sverige 2017

Regi: Wiktor Ericsson

Producent: Erik Magnusson

Klippning: Erik Bäfving

Foto: Nadim Carlsen

Originalmusik: Hanan Townshend

I rollerna:

Wojtek – Staszek Cywka

Anneli – Nelly Axelsson

Wojteks mamma – Julia Kijowska,

Wojteks pappa – Przemyslaw Sadowski

Annelis mamma – Emilie Strandberg

Annelis pappa – Torkel Petersson

Tekniska uppgifter:

Speltid: 93 minuter

Censur: Tillåten från 11 år

Svensk premiär: 30 juni 2017

Distribution: Filmcentrum Distribution (2017), Bredgränd 2, 111 30

Stockholm. Tel: 08 545 275 00, e-post: distribution@filmcentrum.se, www.filmcentrum.se

Redaktion

Text: Isabella Kubitsky Torninger

Redaktör: Anna Håkansson

Svenska Filminstitutet, september 2017

Kontakt

filmiskolan@filminstitutet.se

filminstitutet.se/filmpedagogik

Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken filminstitutet.se/boka-skolbio kan ni lära er mer om hur en hittar och boka film för visningar i lärande sammanhang.